

Lokalhistorisk skrift for Enebakk
Nr. 3 • 2012 • Årgang 14 • Utgitt av Enebakk Historielag

ign

Enebakk prestegård
– en lang historie

I 2011 ble det som var igjen av jord tilhørende Enebakk prestegård solgt og et stykke landbrukshistorie er avsluttet her i bygda. Sokneprest Lars Inge Magerøy har på nytt tatt pennen fatt, denne gangen for å gi oss historien om prestegården tilhørende middelalderkirken i Enebakk. Å dyrke marka her kunne være tøft, selv om arealet var stort til å være i Enebakk. Mange husmannsplasser lå under gården, og folket herfra hjalp til i onner. Nye prester kom flere ganger flyttende med både familie og buskap. Det ble litt av noen flyttelass og reisen var ofte lang. Siste prest som drev gården selv holdt på til 1945. Opp gjennom årene har arealet krympet betraktelig. Noe av jorda står det i dag boliger på. Også Kirkebygda sentrum står på jord som tidligere tilhørte prestegården. 656 mål skog hørte i sin tid til gården, men eies i dag av Opplysningsvesenets fond.

Hagen rundt våningshuset består selvsagt på Enebakk prestegård. Hage er vi mange som har, og i den kan vi gjøre som vil. Noen dyrker roser og nyter dem fra en benk. Gønnsaksenga er i dag nærmest et sjarmerende innslag i hagen. For ikke lenge siden var oppfatningen at hadde man litt jord som dette, så burde det også brukes til noe matnyttig. Det bør ikke gå helt i glemmeboken hvor viktig en liten bit jord kunne være om vi bare ser litt tilbake i tid. Dette er tanker som falt meg inn, etter å ha lest Magerøys lærerrike tekst med interesse. Nok en gang - mange takk for ditt bidrag til Enebakk historielag!

Jeg vil og rose medlemmer som skriver og tar bilder fra temamøter, dette blir alltid stemningsfulle innslag både i IGN og på nettsidene våre. Takkes skal også Ign-redaksjonens positive medlemmer som har steppet inn som vikarierende redaktører i året som har gått. Mange takk Juul Sverre og Henning! Til denne utgaven av Ign sendes også en stor takk til Are Seierstad som i sitt rike bildearkiv fant frem forsidebildet til oss. Bildet er tatt i 2000.

Vennlig hilsen

Gro Arneberg Thoresen

I N N H O L D :

ENEBAKK PRESTEGÅRD - EN LANG HISTORIE <i>Lars Inge Magerøy</i>	4
LAGSLIV:	24
- Rusletur til Drageåsen	
- Bygdedagene 2012	
- Temamøte på Ignarbakke	
LEDERENS HJØRNE	31
STYRET	32
PROGRAM FOR HØSTEN 2012	35

Enebakk prestegård - en lang historie

Av Lars Inge Magerøy

I 2011 ble jorda som tilhørte Enebakk prestegård solgt. Tidligere har betydelige deler av jorda blitt brukt som tomter for bebyggelsen i sentrum av Kirkebygda. Driftsbygningene er også solgt. Det som nå gjenstår, er ei tomt på noen få mål med våningshus (prestebolig), stabbur og den tidligere forpakterboligen. Prestegården som gardsbruk er historie. Dermed er en tradisjon med røtter langt tilbake i Middelalderen over. Dette er bakgrunnen for denne artikkelen. Jeg vil fortelle litt om de lange linjene i gardens historie, sett i lys av prestegårdens rolle i vårt land. Detaljer angående gardens bruks- og eierhistorie går jeg ikke så mye inn på, da dette er grundig beskrevet i bygdeboka.

Middelalderen

Hvor lenge det har vært prestegard i Enebakk, er vanskelig å si eksakt. I tida etter kristningen av Norge vet vi at kongene bygde de store sentrale kirkene, mens lokale bønder bygde kirker på mindre steder. De første kirkene var enkle trekirker, men fra omkring år 1100 kom det stadig flere steinkirker. Enebakk fikk sin steinkirke på 1100-tallet; den ble kalt Ignabakki kirke, og lå på garden med samme navn. Det var vanlig at kirkene fikk sin egen prest, og at presten fikk en gard som bolig og livsgrunnlag. Ignabakki lå sentralt, men var til å begynne med en relativt liten gard. Den lå på nordsida av elva, og strakk seg fra Mjønli i øst til Lennestad (Klokkerudåsen) i vest.

Fra de eldste tider har mat og inntekter fra gardsdrift vært en viktig del av prestens lønn, et system som holdt seg på bygdene helt fram til etter 2. verdenskrig. Det er ikke usannsynlig at Ignabakki/Enebakk har vært prestegard helt siden 1100-tallet. Men det er også mulig at den ble prestegard noe senere, som ledd i at kirken ble sterkere og la under seg jordeiendommer.

Den eldste avlønningmåten for prester var trolig prestreide (presteavgift). Den omfattet full årskost av smør og dessuten en avgift av gardene i soknet. I tillegg kunne prestene ta betalt for enkelte kirkelige handlinger, som den siste olje og gravferd (såkalt stolgebyr, kalt slik etter prestens stola). Etter hvert ble det innført tiende. Årstiende ble trolig innført under Sigurd Jorsalfar (d. 1130). Det var en form for inntektsskatt i naturalia. Man skulle betale til kirken en tiendel av avkastningen fra hovednæringene åkerbruk, feavl og fiske; senere omfattet den også andre inntekter. Tienden ble delt i fire mellom biskop, sokneprest, kirkebygningen og de fattige. Dette var altså også vår første offentlige sosialomsorg!

Prestens viktigste næringsgrunnlag var likevel prestegarden.

Det var mangel på prester, og de som ble ansatt, kunne som regel lese og skrive, men hadde ellers lite utdanning. Til å begynne med var det kirkeeieren som ansatte prest. Dette ble endret i 1152, da Norge ble egen kirkeprovins med Nidaros som erkebispesete. Heretter ble presten ansatt av biskopen, men kirkeeieren kunne foreslå en kandidat. Ikke sjelden gikk stillinger i arv fra far til sønn, eller mellom andre slektninger. De første prestene som er omtalt i skriftlige kilder i Enebakk, er Arne og Audun Hallvardsson som fulgte etter hverandre på 1300-tallet. Trolig var de brødre. Prester skulle egentlig leve i sølibat, men i Norge ble dette lenge bare gjennomført for de viktigste geistlige, og selv de hadde ofte en frille (samboer). På landet var mange av prestene gift fram til senmiddelalderen, og det var ofte familieliv på prestegardene. I Enebakk hører vi for eksempel (i 1417) om sira Torgeir Olavsson og hans sønner Olav og Torgeir. (Fram til omkring 1500 ble presten kalt sira; samme ord som vi finner i det engelske sir. Deretter ble tittelen herr.)

Selv om prestene hadde noen ekstra inntekter, måtte de som andre bønder i hovedsak leve av det garden ga dem. De hadde sikkert tjenestefolk, da de daglige bønnene og andre kirkelige oppgaver tok mye av deres tid. Middeltalderens ekstensive gardsdrift med vekt på feavl var avhengig av mye arbeidskraft. Vi kan vel anta at også prestene selv tok del i gardsarbeidet, i større eller mindre grad. Det var tungt arbeid med enkle redskaper. Å være prest på landet var en vel ansett stilling, men noe enkelt liv var det neppe.

Etter svartedauden

I den eldste tid var det neppe noe klart skille mellom prestegard og kirke. Etter hvert ble det behov for å definere grensene mellom det som tilhørte den lokale kirken, og det som skulle tjene til underhold for presten. Nå oppstod ordningen med en kirkeverge, som skulle ivareta kirken som bygning og det som tilhørte den.

Dette var som regel en eller flere bønder i lokalmiljøet. Samtidig ble prestebolet (eller prestebordet), primært garden, overlatt til presten. Han hadde bo- og driveplikt på garden, og hadde ikke lov til å selge noe av eiendommen. Men han kunne leie ut jord ”til fornuftig bruk og landskyld for så mange år som forstandige menn ser at jorden krever slik drift” (1320).

I tida fram mot 1350 økte befolkningen i Norge jevnt, og var oppe i omkring en halv million. Under svartedauden ble folketallet mer enn halvert, og særlig hardt rammet ble prestene, trolig fordi de hadde mye med de syke og døde å gjøre. Mange prestegarder ble liggende ubebodd i kortere eller lengre tid. Noe slikt avbrudd synes det ikke å ha vært i Enebakk, i hvert fall ikke lenge. Derimot ble gardar som tidligere var brukt til prestens underhold, og som nå var forlatt, lagt til prestebolet. Durud i Ytterbygda ble brukt til seter, mens Mjønli, Myrar (Solheim), Klokkarsete (Sete) og Linshus ble lagt til prestegarden og drevet derfra. Også i Hvitsten i Dalefjordingen eide prestegarden en part helt fra 1300-tallet til staten solgte seg ut i 1860-årene. Den var en tid enkesete for prestegarden. Presten hadde også landskyld i flere andre gardar. Guslund (Gudsland) var i perioder vekselvis kirkegods og prestegods. På slutten av 1600-tallet var den kapellangard for Johan Plate, som senere ble sokneprest her, etter sin svigerfar. (Det er om han Åsta Holth har skrevet romanen ”Presten”).

Jordebøkene viser at prestenes jordegods økte i senmiddelalderen. Det kan skyldes flere forhold, men har nok særlig sammenheng med at folk ga gaver til prestene for å lese sjelemesser og be for sjelen deres etter døden. Prestenes bønner kunne bidra til å forkorte sjelens opphold i skjærsilden, trodde man. Slike gaver ble en viktig inntektskilde både for prestene og kirken. Sira Audun i Enebakk ga i sitt testamente i 1373 deler av sin eiendom Bjerve i Hobøl til kirkene i Enebakk og Hobøl for ”bønnehold“ etter hans død. Kirker og klostre mottok også jordeiendommer som motytelse for at giveren skulle bli tatt hånd om i sin alderdom.

Omkring 1500 solgte kirken avlatsbrev (indulgensbrev) som ga kjøperen løfte om tilgivelse for synder. Slike avlatsbrev ble også solgt til inntekt for Enebakk kirke, som var i sterkt forfall på denne tida (1513). Kirken ble restaurert for disse pengene, og sakristiet ble bygd. Men hele praksisen med avlatsbrev og sjelemesser ble sterkt kritisert av Martin Luther fra 1517 og utover, og hans kritikk ble startskuddet for reformasjonen.

Etter reformasjonen

Reformasjonen ble innført i Norge i 1536-37 av den dansk-norske kongen Kristian III. Kirken ble nå lagt direkte under kongen, og han overtok det meste av kirkegodset (en god del var tatt på forhånd). Biskopene ble byttet ut, men prestene fortsatte, og på landet fortsatte de å bo på prestegardene. Prestene ble kongens embetsmenn, og prestegardene ble embetsgarder. Det var nå den lokale menighet som skulle velge sin prest, som så måtte godkjennes av biskopen (kalt superintendent). Med tiden ble mer og mer makt over kirken og prestene samlet hos kongen, og kirken ble statskirke, med vekt på stat. Nå ble prestens ekteskap og familieliv ikke noe kirken motvillig aksepterte, men et ideal, etter Luthers eget forbilde. Det var ofte mange barn på prestegardene, også i Enebakk.

De første kjente prestene i Enebakk etter reformasjonen er Clemet, Arne Paulsson, Paul Arnessøn og Nils Paulsen. De tre siste er trolig far og sønn i tre ledd. Prestegard og kall har altså gått i arv, som på en vanlig odelsgard. Dette er et unntak, men også senere finner vi eksempler på at prestekallet er overført til en slektning. Johan Plate overtok etter sin svigerfar, Peter Leuten, i 1700. Da den lærde Peder Kinck sluttet i embetet i 1750, var det hans søstersønn, Johan Wilhelm Røder, som overtok. De fleste prestene tilhørte embetsmannsslekter, ofte med prester i flere generasjoner. Mange var født i Danmark. Først på 1800-tallet ble det vanlig at bondesønner utdannet seg til prest.

Peder Kinck (1691 - 1757). Etter å ha avlagt en glimrende teologisk eksamen ved Københavns universitet i 1713, var han noen år lærer på Latinskolen i Christiania, og fra 1716 feltprest i Østfold og senere skipsprest ved viseadmiral Rosenpalms eskadre under den store nordiske krig. I 1719 ble han utnevnt til sogneprest i Enebakk, og fra 1731 også til prost for Nedre Romerike, inntil han trakk seg tilbake i 1751 og levde sine siste år i Fredrikstad. Peder Kinck var kjent som en lærd og vitenskapelig interessert mann, og i 1729 ble han etter anbefaling fra James Theobald, engelsk forretningsmann og naturhistoriker, innvalgt i det engelske vitenskapsakademiet, The Royal Society, visstnok som den første nordmann, et medlemskap han beholdt inntil 1753. Både før og under sitt medlemskap sendte han flere brev til akademiet som ble opplest, bl.a. om folkeliv, meteorologiske observasjoner, samt om dyreliv og zoologi. Hans brev til akademiet om de finske innvandrere i Norge skal være den første folkelivsskildring av denne folkegruppe i Norge, og ble trykket i akademiets skriftserie *Philosophical Transactions* i 1727. Peder Kinck var tipp-tipp-oldefar til forfatteren Hans E. Kinck.

”Rådhus”, skole, modellbruk, gjestgiveri, kultursenter

Prestene ble i økende grad offentlige embetsmenn, med en rekke verdslige plikter i tillegg til de åndelige. Prestegarden ble et senter i bygda, både kirkelig og administrativt. Vi kan vel si at den ble både kirkekontor og ”rådhus”, lenge før kommunen ble et begrep i forvaltningen. Prestene førte kirkebøkene, som også var folkeregister, og de ble bl.a. pålagt skatteinnkreving for kongen. Senere hører vi også om at presten gjennomførte vaksinerings (Aars, 1813), i en tid uten utbygd helsestell. Presten – og ofte prestekona – var pott og panne i det offentlige liv i bygda.

Etter som prestene som regel var de eneste i bygda med akademisk utdanning, ble prestegarden også et senter for kunnskap og lærdom. Prestene hadde studert i utlandet, i København eller Tyskland, og brakte med seg nye impulser til Norge. (Allerede i Middelalderen hadde mange prester studert i utlandet, bl.a. i Rostock.) Prest og klokker drev undervisning lenge før loven om allmueskolen kom (1739), og særlig utover på 1700-tallet ble prestene foregangsmenn innenfor jordbruk og hagebruk. Begrepet ”potetprest” er vel ikke entydig positivt, men det sier noe om den opplysningsvirksomheten som mange drev. Prester skrev bøker om jordbruk, fruktdyrking og hagebruk. Prestegardshagene var både til pyrd og nytte, og de var ofte flotte, anlagt etter utenlandske forbilder. Et fremragende eksempel på dette var barokkhagen ved Spydeberg prestegard, som Jakob N. Wilse anla omkring 1770. Hagen ved Hobøl prestegard fra samme periode er delvis restaurert i 1995. Også i Enebakk var det en stor og fin hage, som vi dessverre ikke kjenner i detalj.

Flere av prestene i Enebakk var betydelige opplysningsmenn. Særlig må nevnes Peder Kinck (1719-50), det første norske medlem i The Royal Society i London, og Jens Aars (1806-17). Kinck drev bl.a. med meteorologiske studier i en tid verken barometer eller termometer var i bruk.

Aars var en ivrig skolemann, patriot og politiker, og ble stortingsmann etter at han flyttet fra Enebakk. Hans etterfølger, Jakob Galschiøtt (1817-20), syslet også med vitenskap, bl.a. studier av nordlyset.

Prestegarden fungerte også nærmest som gjestgiveri. Reisende notabiliteter tok gjerne inn der, og det foregikk i perioder en betydelig selskapelighet på garden. Særlig synes dette å ha vært tilfelle i Aars sin tid, omkring 1814. Aars hadde en vid bekjentskapskrets, og fikk for eksempel besøk av stortingspresident Christie i 1815. Det fortelles om store festligheter i den anledning, bl.a. med musikk og avfiring av små kanoner; ”svir og sværm var dagens stadige orden”, skriver den senere biskop Pavels kritisk. Men Aars var også en dyktig og handlekraftig prest, som bl.a. tok den militære ledelsen i bygda og trente bondegutter til kamp mot svenskene i 1814. Heldigvis kom ikke krigen til Enebakk.

Jens Aars (1779 - 1834) var en norsk prest, hoffpredikant og stortingsmann. Jens Aars var sønn av sorenskriver i Aker Jacob Aars og Margretha Hocheràrup. Han var elev ved Christianias Latinskole og tok teologisk embetseksamen i 1801 med laud. I 1804 ble han residerende kapellan til Rødøy, i 1806 vikarprest i Enebakk og i 1817 sogneprest til Hadsel. I 1821 ble han utnevnt til sogneprest i Lier og i 1827 til hoffpredikant. Aars representerte Nordlandenes amt på Stortinget i 1821 og var medlem av Stortingets deputasjon til Stockholm i 1823. I 1832 ble han geistlig medlem av Vasaordenen.

Prestene og deres koner var ofte kulturelt interessert, og prestegarden kunne bli et kultursenter i bygda. En rekke kjente personer er oppvokst på prestegarder, som Henrik Wergeland, Camilla Collett, Niels Henrik Abel, Bjørnstjerne Bjørnson og Gabriel Scott. Enebakk kan ikke skilte med slike navn, men presten Aagaard (1894-1905) var en produktiv forfatter, og tegneren og forfatteren Dagny Tande Lid tilbrakte en periode av sin ungdom på prestegarden. Hun var datter av presten Johan Didrik Tande (1925-29).

Folkerik gard

Prestegarden var et folkerikt sted. Ved folketellingen i år 1900 hadde for eksempel sokneprest Aagaard 11 barn, som alle bodde hjemme. I tillegg til presten og hans familie, var det tjenere både inne og ute. Prestene trengte stallkar og gardsgutt, husjomfru og budeie. De tjente ofte under flere prester, og var viktige tradisjonsbærere på garden. Ved folketellinga i 1801 oppgir presten Nannestad 5 tjenestefolk, to menn og tre kvinner. I 1862 hadde sokneprest Støren 6 tjenestefolk, i tillegg til et par eldre som han dro omsorg for. Omkring 1890 omtales 8 tjenestefolk hos prest Haslund, i tillegg til gardsbestyrer og selskapsdame! På denne tida var det vanlig med tjenestefolk på alle gardar, selv en del husmenn hadde det. Arbeidskrafta var billig, og presten selv hadde mange gjøremål, og måtte ofte nøye seg med å administrere gardsdrifta. Men det var fortsatt garden som var hans primære inntektskilde, i tillegg til stolgebyr for kirkelige handlinger. Dette endret seg først ved inngangen til 1900-tallet. I tillegg til dem som bodde på garden, kom husmennene, som hadde arbeidsplikt til visse tider. I Enebakk var det på det meste over 30 husmenn under prestegarden. Når alle husmenn skulle holdes med kost, sammen med gardens egne folk, trengtes det god kapasitet på kjøkkenet! Det kunne være 30-40 munnar å mette til hvert måltid. Totalt sett, med alle husmannsfamiliene, var det nok minst et par hundre mennesker som hadde sitt levebrød på prestegardens grunn. En liten landsby!

Prestekona var viktig!

I denne sammenheng fortjener prestekona en spesiell omtale, for det var hun som hadde ansvaret for den store husholdningen. Dette var ei tid hvor alt måtte gjøres manuelt fra grunnen av, uten moderne hjelpemidler, innlagt vann eller strøm. Det skulle støpes lys, kokes såpe, spinnes, veves og sys klær; slakt og vilt skulle behandles og konserveres, det skulle kinnes og ystes, syltes og saftes, bakes og stekes, osv. Selv om det var mange hjelpende hender, var det som regel prestekona som administrerte og ledet alt sammen.

Selve prototypen på ei driftig prestekone er Hanna Winsnes (d.1872), som i en årrekke var frue på Vang prestegard på Hedmarken. Hun er mest kjent for sin store kokebok, den første i Norge, som fikk en veldig utbredelse. Hun ga også, i likhet med mange av sine kolleger, unge jenter opplæring og undervisning i husholdning. Hun har for øvrig også et bånd til Enebakk, i det hennes sønnesønn, Mathias Heltberg Winsnes, var sokneprest her fra 1919 til 1925. Ikke alle prestekoner var som Hanna Winsnes, men de fleste hadde ansvar for en stor husholdning og et åpent hus. Deres innsats var ikke mindre enn prestens.

Om prestene nok var blant de bedre stilte i bygda, var det ikke noe luksusliv i prestegarden til daglig. E.H.Støren, sønn av sokneprest Støren, vokste opp på Enebakk prestegard på 1860-tallet, og han skildrer senere forholdene slik: "Levemåten i prestegarden var meget tarvelig. Grøt og surmelk ble servert hver aften unntatt onsdag og lørdag, da fikk man te og smørbrød uten pålegg. Man levde overveiende av gardens produkter. Hustruen hadde inntektene av fjøset til å bestride husets utgifter med. Smør ble solgt til kjøpmann Dyrendal i Skippergata. Han ga prestefrua 2 skilling mer for marka fordi smøret var så godt."

Husa på garden

Et kirkemøte i Bergen i 1589 drøftet standarden på prestegardshusa. I vedtaket heter det: "Presterne skal paa sine gaarde opføre de tilstrækkelige huser og holde dem vedlige. Men bygningerne maa ikke være for bondeagtige og tarvelige eller ligge uten orden (...) men ha et utseende som er presterne værdig."

En norsk gard i eldre tid besto av mange små hus med spesielle formål. Det gjaldt også prestegardene. Her var det flere hus for folk, gjerne ett for prestefamilien og ett for tjenerne (drengestue). Så var det stall, fjøs for storfe, småfe og gris, stabbur, smie, eldhus, kjone (til å tørke korn, humle og lin) og høyløer. I tillegg kom kvern og sagbruk. Enebakk prestegard hadde sag og kvern i elva ned mot Øyeren. Det var mange hus å holde ved like.

Husa på en prestegard falt i tre kategorier:

- 1. De som bygdefolket skulle bygge og holde ved like. Dette var etter loven tre hus: Borgerstua (kalt borstua), som var prestens bolig, herregemakket, som i eldre tid var det huset biskopen brukte, og stallen.*
- 2. Hus som fulgte kallet og ble holdt i stand av presten for hans egen regning. Dette var de ulike driftsbygningene, stabbur etc.*
- 3. Hus presten kunne bygge for egen regning og eventuelt selge privat når han flyttet. – Etter reformasjonen ble borgerstua og herregemakket etter hvert slått sammen, og brukt til bolig for prestefamilien. Men huset skulle alltid inneholde et romslig bispekammers eller bispeloft.*

Ved et presteskifte ble det holdt takst for å fastsette verdien på de ulike husa. Hadde vedlikeholdet vært dårlig, ble det kalt åbotsfall. Da måtte den avgåtte presten (eller hans bo) dekke tapet, og bygdefolket ble pålagt å bygge eller vedlikeholde de husa de hadde ansvar for.

I Enebakk brant våningshuset og flere andre bygninger i 1708. Hovedhuset var da nybygd, bekostet av bygdefolket. Sokneprest Plate erstattet det med ei lita stue av dårlig kvalitet. Da Peder Kinck overtok embetet i 1719 ble det påpekt at prestegarden manglet borgerstue og herregemakk, og bygdefolket (bøndene) ble pålagt å bygge nytt hus. De gikk med på å betale 3 riksdaler av hver fullgard mot at presten selv stod for byggingen. Av de husa presten selv hadde ansvar for, nevnes bryggerhus med bakerovn, drengestue, lœ, fjøs (for storfe), småfehus, grisehus, stolpebu (stabbur) og kjone. Kinck bygde i de neste ti årene flere nye hus, bl.a. en bygning som inneholdt studerkammers og skolekammers. Det var vel her han skrev sine artikler til tidsskriftet for det berømte vitenskapsselskapet i London. Han må også ha vært en driftig forretningsmann; han lånte ut penger og eide en tid flere gardar: Kjærslrud, Søndre Tysdal og Øvre Jevik.

Hovedbygningen på prestegarden brant en gang til, i 1806 (eller 1807). Det ble bygd nytt og større hus etter at Jens Aars tiltrådte som sokneprest (1807). Dette er den nåværende presteboligen. (Noen oppgir 1819 som byggeår, men dette virker mindre sannsynlig, i lys av de dårlige tidene da. Galschiøtt, som da var prest, var dessuten enslig, og trengte neppe et stort hus.) På denne tida ble våningshusa på gardene større, og prestegarden måtte følge med. Huset har en brutto grunnflate på ca 280 m², men er bare på en etasje, med delvis innredet loft og uten kjeller. (En liten kjeller er av nyere dato.) Huset har gjennomgått flere restaureringer, som regel ved prestebytte. Prestekontoret lå i prestegarden, og de to brannene medførte at mye verdifullt historisk materiale gikk tapt. I 1708 forsvant trolig arkivet som gikk helt tilbake til Middelalderen. Først i 1997 ble kontoret flyttet ut av prestegarden. Forpakterboligen er ei laftet tømmerbygning, trolig fra 1800-tallet. Den ble restaurert i 1928, da det også ble bygd kjeller under den. Her var det bl.a. en stor steinovn til brødbaking, kjølerom for melk m.m. Stua i nordenden ble brukt til konfirmantundervisning og middelskole fram til 1947. Senere har huset også vært brukt som kirkestue en periode. Det ble betydelig oppgradert etter 2006, og leies nå ut som bolig.

Det nåværende stabburet er fra 1900, og har siden vært utbedret flere ganger. Det er på to etasjer. I andre etasje var det kornbinger. Kornet ble båret hit i sekker og tømt i bingene. Senere ble det igjen spadd over i sekker og fraktet til mølla. Låve, stall og fjøs brant ned i 1911, og alle kyrne brant inne. Nytt fjøs ble bygd samme år, men først tre år senere ble stall og låve gjenoppbygd. Dette var mens Alfred Rosenlund var sokneprest. På 1990-tallet var låven til nedfalls, og den ble berget i siste liten med tanke på å starte kunstsenter der. Det ble det ikke noe av, men driftsbygningen og tomten på nordsiden av tunet ble i 2002 kjøpt av Knut Strømsborg. Han har restaurert og bygd om fjøs og låve, som i dag bl.a. huser leilighet (i kufjøset) og dyreklinikk (i stallen). Også grisefjøset er ombygd til leilighet. Strømsborg fikk Enebakk kommunes kulturpris for restaureringen i 2009.

*Over: Hovedhuset på prestegården.
Til høyre: Stabburet.*

*Prestegårdslåven før restaureringen.
Foto: Opplysningvesenets fond.*

Drifta av garden

I eldre tid var det presten selv som drev garden, med arbeidsfolk i sin tjeneste. I trange tider kunne det være vanskelig å drive med overskudd. Aars klager i et brev (1814) over misvekst og at han må betale en urimelig avgift av kallet, ”så at her vel ei heller blir noe varig opphold for meg.” Men han hadde fått såpass avling at han kunne fø sin familie. Han forteller at han sår inntil 70 tønner korn og før 36 fekreaturer og 10 hester. Hans ettermann, Jakob Galschiøtt, fikk enda større problemer. Han var ugift og en ”ikke bemidlet Mand”, og han hevdet at ”dette Kalds Indtægter i Forhold med den Afgift han af samme efter Kongelig Resolution er paalagt at svare, ere høist ubetydelige.” Kallet lå den gangen direkte under biskopen, og presten måtte betale store avgifter av garden. Galschiøtt søkte avskjed av økonomiske grunner i 1820, og boet ble gjort opp med minus på 95 riksdaler, et betydelig beløp. Ellers har prestene klart seg på garden, men flere har klaget over at det var trangt. Likevel må vel Enebakk sies å ha vært et rimelig godt, om ikke spesielt ”fett kall”. For den som drev jorda bra, var det alltid noe å leve av. Og garden var ikke liten etter lokal målestokk.

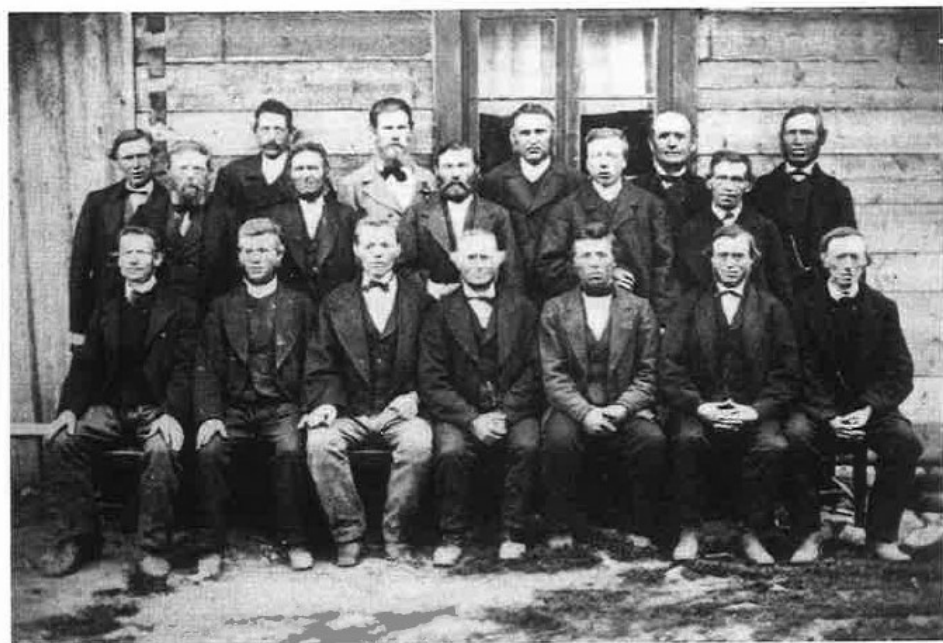
På 1700-tallet begynte noen norske prester å forpakte bort gardsdrifta. Fredrik Haslund (1876-94) var visstnok den første presten i Enebakk som ikke drev garden selv. Han hadde en agronom som tok seg av det. Den siste presten som drev garden selv, var Harald Bakke (1930-45). Nils Sikkerbøl fortalte meg at han husket at Bakke drev buskapen sin langs veien fra toget på Lillestrøm til prestegarden i Enebakk. Bakke kom da flyttende fra Skjåk, og tok altså med seg buskapen, eller i alle fall noe av den, da han flyttet. Det var vanlig å gjøre det, da prestegarden som regel stod tom når en ny prest kom. En prestedatter, Jenny Dahl, skildrer familiens flytting slik, da de skulle gå om bord i båten i Nordland (1898): "Det ble et stort oppbrudd av mennesker og dyr: presten og fruen, syv barn, to piker og en dreng samt åtte kuer, hest, gris, en hund og to kattunger. Jeg syntes det måtte være slik da Noa gikk inn i arken med familien og alle dyrene." – Det var ikke enkelt for en prest å skifte stilling den gangen! Likevel flyttet prestene over store avstander, ofte mellom landsdeler.

Fra 1600-tallet og utover bredte husmannsvesenet seg raskt i Norge. Antall husmenn var på topp i andre halvdel av 1800-tallet. En rekke plasser ble etablert på Enebakk prestegards grunn. I 1701 omtales 8 plasser, men senere ble det mange flere. Et bilde fra omkring 1870 viser 18 husmenn, men antallet plasser var større. Husmennene måtte betale en avgift til hovedgarden, og var pålagt noe pliktarbeid, særlig i onnene,

Forholdet mellom presten og husmennene varierte nok mye. Det fortelles at sokneprest Steenbuch (1840-53) var kjent for å være hard med husmennene. De måtte arbeide fra kl. 5 om morgenen til kl. 9 om kvelden, og i slåttonna måtte de begynne kl. 4 for å slå mens det ennå var dugg i graset. Fjorten mann gikk etter hverandre og slo, forteller Hans Klokkerud.

Husmennene hadde det neppe mye bedre på andre gardar. En lov fra 1851 fastsatte at det skulle settes opp kontrakt mellom bonde og husmann.

Dette var nok en frukt av Thrane-bevegelsen. I en slik kontrakt mellom presten Münster og plassen Lotterud fra 1857 heter det bl.a.: ”Husmanden møder til arbeide for presten naar forlanges mod betaling af 8 – otte – skilling pr dag om sommeren og 4 – fire – skilling pr dag om vinteren paa prestens kost. (...) Naar husmanden med prestens spesielle samtykke sender et voksent fruentimmer til arbeide i sit sted, betaales dette med 6 – seks – skilling pr dag vinter og sommer samt fri kost.” – Kvinner fikk altså mindre betalt enn menn om sommeren, men mer om vinteren!

Husmenn under Enebakk prestegård omkring 1870. Foto: Enebakk historielags arkiv.

Skogen

I eldre tid kunne prestene fritt bruke prestegårdsskogen til å spe på sine inntekter med. Vi hører også om at prester i Enebakk driver med tømmerskurd, som Jens Andersen Kraft (1630-71) på Vestby sag i 1630. Men med den intensive skogsdrifta på 1600-tallet ble det innført restriksjoner. Prestene fikk bare ta ut tømmer og ved til eget bruk, og det var vanskelig å få tillatelse til å drive sagbruk. Den samme presten søkte på 1660-tallet om å få drive sitt "ringe Saugbrug", og Stattholderen lovet å se velvillig på det. Men i 1688 kom det en forordning som ga byborgere enerett til å drive sager og tømmerekspert, og nektet prestene å drive med skurdømmer. Skogen ble derfor ingen inntektskilde for prestene lenger. I nyere tid har prestegårdsskogene vært eid av Opplysningsvesenets Fond (OVF) og driftet av Statens skoger. Siden 2003 er det rent kommersielle aktører som drifter skogene.

Et kart fra 1922 viser at prestegarden da hadde 656 mål skog, hvorav 49 mål var myr. Teigen var lang og smal, fra Bakken i sør over Prestemoen og nordover på østsiden av Vardåsen. Den lå mellom teigene til Veng (i øst) og Rakkestad (i vest). I 1936 ble det anlagt grustak på Prestmoen. I 1958 fikk Jakt og Fiskelaget i Enebakk (nå EJFF) rettighetene til å drive småviltjakt i prestegårdsskogen, mot en avgift på kr. 25 pr. år. Jakt og Fiskelaget kom dermed forpakteren på prestegarden i forkjøpet; han søkte også om jaktretten. I begrunnelsen for lagets søknad het det bl.a.: "Slik det nå er, er det svært vanskelig å få drevet noe viltpleie i naboskogene, da det i Prestegårdsskogen blir drevet en utstrakt småviltjakt av alle og enhver." Det virker som om prestegardens skog av mange nærmest ble ansett som en allmenning på denne tida.

Salg og forpaktning

Omkring 1880 hadde prestegarden et samlet brutto areal på ca 3 000 mål. Den omfattet praktisk talt hele nordsida av Preståa/Børterelva fra Øyeren til Rakkestad, i tillegg til skogen.

Husmannsplassene strakk seg fra Vårrygg ved Øyeren i øst til Glomma i nord og Bakken og Moen (Prestemoen) i nordvest.

Salget av husmannsplasser fra prestegarden begynte i 1894, da 13 plasser ble solgt. Blant disse var Solheim, Linshus, Bakken og Lennestad. Året etter ble Løken, Krokeng og Mjønli solgt, og i løpet av noen få år ble alle plassene selvstendige bruk. Salget reduserte prestegardens areal kraftig. Det samme gjorde etter hvert bygsling av tomter til bygningsformål, som skoler, herredshus, butikk og boliger, og i nyere tid sykehjem og omsorgsleiligheter. Idrettsplassen ble anlagt i prestegardens havnehage i 1935, og arealet ble utvidet etter krigen.

I 1970 var garden bare på 207 dekar innmark, herav 94 dekar dyrket mark, 45 dekar kulturbeite og 68 dekar udyrket havnehage.

I 1955 kom det en ny lov om presteboliger og prestegarder. Her sies det at "prestegårdene skal så vidt mulig søkes bortforpaktet." Tidligere var det som regel soknepresten som forpaktet bort garden, heretter blir det Kirkedepartementet, etter innstilling fra det lokale prestegardstilsynet. Soknepresten er nå helt ute av bildet som driver av prestegarden; for hans del er garden heretter bare bolig (med boplikt), og han har vanlig statslønn. Stadig flere prestegarder ble solgt, og dette skjøt fart etter 1985, da staten la opp til økt salg med fortrinnsrett for forpakterne til å kjøpe. Det ble også bestemt at de som hadde festet tomter på prestegardens grunn, skulle få kjøpe disse.

Den første forpakteren på Enebakk prestegard etter krigen var Gunnar Sletner fra Aurskog. I 1947 ble Nils Stubberud fra Enebakk forpakter, og han drev garden med allsidig jordbruk og melkeproduksjon i mange år. Melka ble fraktet i spann til vannavkjøling i kjelleren i forpakterboligen, før den ble levert til melkebil. Senere bygde Stubberud melkerom som et tilbygg til fjøset.

Kyrne ble solgt i 1970, men Stubberud fortsatte med kjøttproduksjon (ungdyr) og griseavl, bl.a. oppdrett av smågris. Han drev også i mange år med værobservasjon for Meteorologisk Institutt.

Så lenge presten var ansvarlig for forpaktningen, hadde han en del fordeler i form av naturalia fra garden. Til forpakterens plikter hørte bl.a. å skaffe presten 24 favner ved hvert år! Veden skulle hogges og kjøres til gards, kappes og kløyves og stables. I tillegg måtte forpakteren skaffe ved til eget bruk. Det var ikke lite arbeid. Drifta av prestegarden som egen gard opphørte da Stubberud sluttet som forpakter i 1984. Siden har jorda vært leid ut, inntil den ble solgt til nabogarder i 2011. Prestegardene eies i dag av Opplysningsvesenets fond, som ble opprettet av Stortinget i 1821 for å administrere "geistlighetens beneficerede gods". Inntektene fra fondet kommer ved salg av prestegarder og skog. Overskuddet skal primært gå til å holde i stand presteboligene, og ellers "gis til kyrkjelege formål etter nærare avgjerd av Kongen" (ny lov om OVF fra 1997).

Fondet er en av landets største grunneiere, og har ansvar for omkring 450 presteboliger. 250 av disse er over hundre år, og mange av dem er fredet; det gjelder også Enebakk. Enn så lenge er det fortsatt bolig på Enebakk prestegård, med boplikt for soknepresten. Utviklingen de senere årene viser at mange prestegårdshus har blitt solgt eller omgjort til annet bruk, som kulturhus, kirkekontor, kunstsenter, museum e.l.l. Mange oppfyller ikke lenger kravet til en moderne bolig. Tida vil vise hva som skjer med våningshuset på gamle Ignabakki.

Kilder:

*Arkiv: Enebakk Prestegårdstilsyn og Opplysningsvesenets Fond
Fra ombud til "kirkens rådmann". Kirkeverger gjennom 800 år. Oslo 1995
Grinde, Knut: Enebakk kirke. Enebakk 1996
Horgen, Jan E.: Norske prestegårder. Folk og hus. Landbruksforlaget 1999
Kirkeby, Birger: Enebakk Bygdebok, Bind II. 1984
Muntlige kilder, bl.a. Oddvar Stubberud og Knut Strømsborg
Prestegårdsliv. Minner fra norske prestegårder. Samling 3. Oslo 1968
Wisløff, Carl Fr. og Aarflot, Andreas: Norsk Kirkehistorie I – III. Oslo 1966-71
Aas, N.R.: Enebakk Herred. Bidrag til en bygde- og slektshistorie. 1927/2005*

Lars Inge Magerøy er født i 1949 og er fra Sunndal på Nordmøre. Magerøy har utgitt en rekke bøker og skrevet flere artikler i forskjellige publikasjoner. Lars Inge Magerøy er sokneprest i Enebakk. Foto: Enebakk Avis.

LAGSLIV

Rusletur til Dragåsen

Tekst og foto: Amund Ruud

Eller som vår guide Hans Kristian Jensen skriver om turen: ”I presten Wilses fotspor”. Denne rusleturen var i DNT Indre Østfold’s regi, og Enebakk Historielag hadde egentlig ingen ting med arrangementet å bestille. Men nesten hele styret ruslet, og det var folk fra Tomter, Spydeberg, Trøgstad og Oslo i tillegg til Enebakk. ”Sølvdragen” som er nevnt i teksten under er et teaterstykke som er tenkt framført på Nes gård ved Mjær.

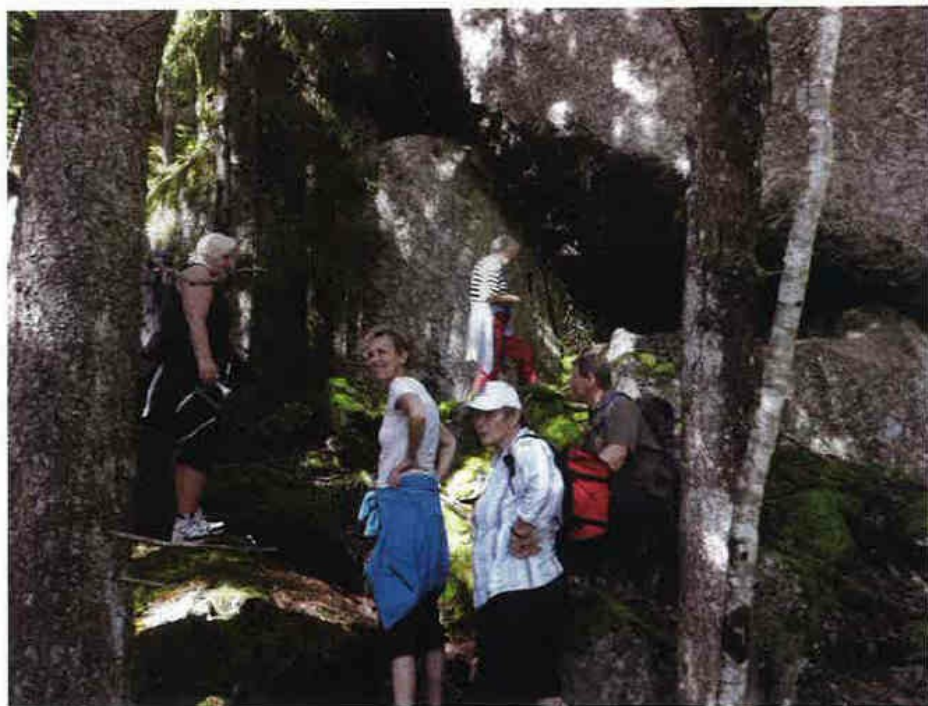
Og her er Hans Kristian Jensen's turberetning:

I presten Wilses fotspor, 19. august 2012:

Turlederen var litt bekymret for at parkeringsplassen ved fylkesgrensa ved Mjær skulle være for liten, men da noen ankom med båt, og flere på sykkel, løste det seg greit. Været var også i bedring, og i løpet av turen ble det fantastisk; antagelig årets beste og varmeste sommerdag. Og folket stilte opp! Etter en opptelling oppe i lia kom jeg til 56 stk inkl. undertegnede. Hensikten med denne turen var å gjennomgå bakgrunnen for og handlingen i teaterstykket Sølvdragen, som er tenkt oppført i 2014 som en del av grunnlovsjubileet. Ved første stans i alleen på Mjærkau ble Wilse, sammen med sin reisekamerat Anton, presentert. De kom fra Spydeberg i 1779, rastet ved Mjær og Wilse bestemte seg for å bestige Mjærskaukollen, som vi òg skulle. Vi hadde en stopp mot toppen, nemlig en avstikker for å se på spor etter sølvskjerpingen på 1920 tallet. På toppen 300 moh, under vår rast ble Wilses beskrivelser av «Mierskov-kollens udsigt» gjennomgått for en lydhør forsamling.

Og Wilse var i utforskerhumør, bestemte seg for «at oppsøge Dragehuulen da vegret Anton seg, og ble sendt tilbake til Skriverstuen ved Mjær». Som Wilse, så fortsatte vi mot Dragehula, men tok en avstikker opp på den gamle bygdeborgen på toppen av Dragåsen, før vi gikk ned til Dragehula. Her forsamlet alle seg for å høre undertegnede fortelle handlingen og de musikalske komposisjonene om Wilses møte med Genius, guttungen Lars som fant sølv, kjærlighetsmøtet mellom Emma og Lars, griskhet og kranjel, sølvskjerperne, dragens kamp mot inntrengere, og tilslutt Wilses formaninger til Anton. I alt 20 scener til Sølvdragen. Det var en lydhør forsamling som etter hvert brøt opp og ruslet tilbake veien gjennom Lybekk, Granlund, Mjærskau til parkeringsplassen.

Glade turdeltakere vel fremme ved Dragehulen.

Bygdedagene 2012

Tekst og foto: Niels J. Knagenhjelm

Historielagets Rolf Solberg og Oddvar Hønsi brant tjære på bygdedagene.

Bygdedagene i år startet med strålende sol, men opplevelsen ble litt hemmet av en kjølig sterk vind, men utover dagen ble det en fin temperatur. Det ble en fin bygdedag også i 2012. Historielaget stilte som alltid med boksalg i hovedhuset ledet av Håkon Tysdal, Enebakkmesterskap i hesteskokasting ledet av Rolf Solberg, Kaffe- og vaffelsalg organisert av Heidi Wattum med hjelp av Niels J. Knagenhjelm på lørdag, omvisning i Viksaga med Amund Rud og tjærebrenning ved smia ved Rolf Solberg og Oddvar Hønsi. I Smia sto Torgeir Slette for demonstrasjon av smias muligheter, og viste oss hvordan kniver ble smidd i gamle dager. Vinnere av årets Hesteskokastingsmesterskapet (EM) ble i Kvinneklassen vunnet etter omkamp av Tutta Bøhler med Åse Killerud på en solid annenplass. I herreklassen ble mesteren Lars Ødegård og Jørgen Sikkerbøl tok andreklassen. Premieutdeling skjedde på Ignabakke 27. September.

Til venstre: Enebakkmesterskapet i hestekokasting er blodig alvor. Her kaster man for harde livet.

Over: Heidi Wattum solgte vafler og kaffe foran hovedbygningen.

Nedenfor: Trivelig stemning inne i stua på hovedbygningen. Håkon Tysdal sto for årets boksalg.

Alle foto: Niels J. Knagenhjelm.

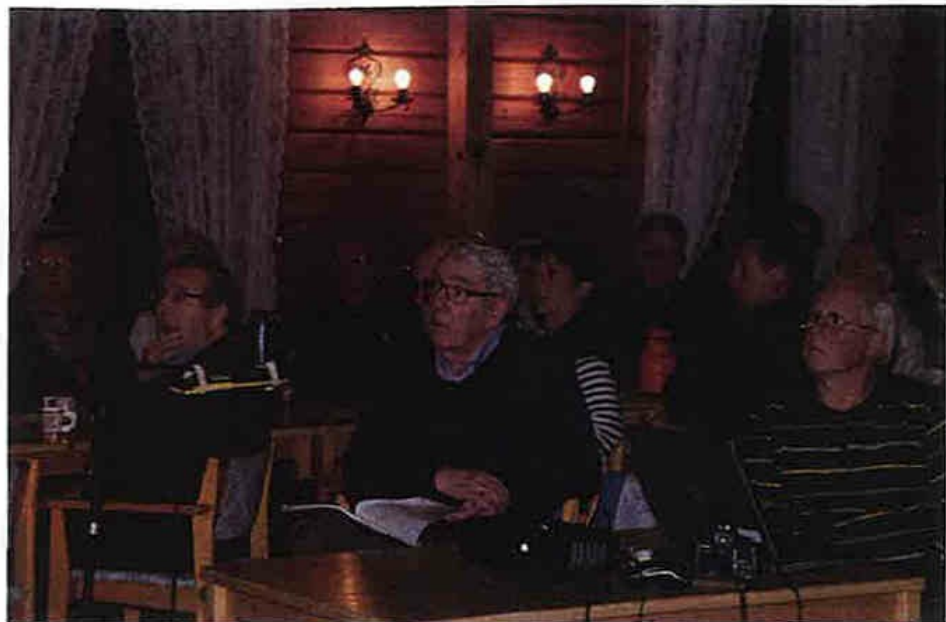
Temamøte på Ignarbakke: Gamle arbeidsplasser i Enebakk

Tekst og foto: Gro Arneberg Thoresen

Æresmedlem Håkon Tysdal var en av foredragsholdere på Ignarbakke.

Godt og vel 70 fant veien til Ignarbakke torsdag kveld for å høre om tapte arbeidsplasser i Enebakk. Trekløveret Amund Ruud, Andreas Bøhler og Håkon Tysdag arbeider med stoffet som blir bok allerede i år! Målet er at boken skal foreligge når historielaget har sitt årsmøte i desember. Amund Ruud tok for seg Flateby og busselskapene i bygda, Andreas Bøhler snakket om Kirkebygda og Ytterbygda, mens Håkon Tysdal viste til hva som har vært av arbeidsplasser på Hammeren, Burstad og i Dalefjerdingen. Forfatterne etterlyste bidrag i form av opplysninger og illustrasjoner, og fikk bra respons. Det var ingen tvil om at tema engasjerte. Flere i salen hadde nære forhold til opptil flere av arbeidsstedene - både landhandlerier og de ulike bussrutene som ble utprøvd i tiden da stadig flere trengte skyss, spesielt til Oslo. Etter foredraget gikk praten livlig ved siden av loddsalg og servering.

Arbeidsplasser som forsvant var et tema som engasjerte. Her ser vi Andreas Bøler fortelle.

Leder for arrangementsgruppa, Håkon Kjelstrup, overrekker en bedre vin i påskjønnelse til foredragsholderne Amund Ruud, Håkon Tysdal og Andreas Bøler etter foredraget.

LEDERENS HJØRNE

I 1978 kom "Lov om kulturminner" som skal verne om kulturminner. Et kulturminne kan være så mangt. Det kan være gjenstander, hus, båter, plasser der det har foregått historiske hendelser, gravhauger, rydningsplasser etc. Felles for de alle er at de er en viktig kulturarv, og de er en unik kilde til kunnskap. Kulturminner er utrolig viktig for Enebakk historielag. Prosjektet om å merke kulturminnene i Enebakk ble startet på slutten av 80-tallet. Våren 2006 startet kulturminnegruppa kartlegging av alle kulturminnene i Enebakk Tidlig i vår søkte vi kommunen om "tilskudd til kulturformål". Vi søkte om økonomisk støtte til merking av kulturminner, altså støtte til å kjøpe inn materiell for å lage skilt. Vi ble utrolig glade da vi ble tidelt 100% av summen vi søkte om. Kasserer Niels Knagenhjelm hadde kontakter på Skedsmo videregående skole, avdelingen for tilrettelagt opplæring. Denne avdelingen er et tilbud til elever med spesielle behov. Avdelingen ville gjerne ta på seg prosjektet, og de har jobbet jevnt og trutt med det hele året. Skiltene har blitt utrolig flotte med plass til laminerte ark med bilde og tekst som forteller om stedet. I tillegg har de laget piler med kulturminnesmerke på som kan vise vei til kulturminnene som er utenfor sti eller vei. Kunnskap om Enebakks kulturminner er viktig både for barn og voksne, og vi håper at den nye merkingen vil bidra til dette. Vi begynner å merke kulturminneløypa på Flateby i disse dager, og etter det står Ytterbygda for tur. Vi håper at den nye merkinga vil være til glede for dere alle sammen! God tur!

Vennlig hilsen
Mari Ringnes

ENEBAKK HISTORIELAG STYRET 2012

Leder Mari Ringnes

Nestleder
Amund Ruud

Sekretær
Juul Sverre Stener

Kasserer
Niels Knagenhjelm

Styremedlem
Heidi Wattum

Styremedlem
Nils Butenschøn

Styremedlem
Håkon Kjelstrup

1. vara
Petter Oppegaard

2. vara
Kjell Hovde

Postadresse: Enebakk Historielag, Lillestrømveien 801, 1912 Enebakk

Grupper

ARRANGEMENTGRUPPE: Håkon Kjelstrup
Tlf. 90 57 76 88 E-post: haalis@frisurf.no

SKOLEGRUPPE: Kjell Hovde
E-post: hovdeyoudo@online.no

BYGDETUNGRUPPE: Mari Ringnes
Tlf. 93 64 46 64, E-post: mari@kolbotndyreklinikk.no

SLEKTSHISTORISK KONTAKT: Amund Ruud
Tlf. 64 92 95 59, E-post: amund.ruud@fateby.net

KULTURMINNEGRUPPE: Niels J. Knagenhjelm
Tlf. 91 37 44 09, E-post: niels@kontakten.no

ARKIV OG MINNEINNSAMLINGSGRUPPE: Niels J. Knagenhjelm
Tlf. 91 37 44 09, E-post: niels@kontakten.no

PUBLISERINGSGRUPPE: Henning Bergersen
Tlf. 41 14 74 41, E-post: henning@henningbergersen.no

EKSTERN KONTAKT: Petter Oppegaard
Tlf. 98 47 85 61

HUSGRUPPE: Nils Butenschøn
Tlf. 90 01 61 43, E-post: n.a.butenschon@nchr.uio.no

Kontaktperson Aksel Bråthens Hjulmakerverksted:
Amund Ruud, Tlf. 64 92 95 59, E-post: amund.ruud@fateby.net

IGN

IGN © 2012 Enebakk Historielag. ISSN: 1501-4479

Utgiver: Enebakk Historielag

IGN utkommer 4 ganger pr. år i 500 eksemplarer
Sats og Layout: Henning Bergersen. Trykk: BIAS Trykk AS

Redaktør: Gro Ameberg Thoresen
Tlf. 45 27 77 27. E-post: groameberg@hotmail.com

Redaksjon:
Inger Hilde Killerud, Henning Bergersen,
Gro Ameberg Thoresen, Juul Sverre Stener.

KOLBOTN UR AS

REPARASJON AV GAMLE UR

URMAKERMESTER
VIDAR HOLSTAD

EDVARD GRIEGSVEI 1.
1410 KOLBOTN
TLF. 66800333
FAKS: 66802220

UTFØRER ARBEIDER MED EGNE RESSURSER INNENFOR FØLGENDE
ARBEIDSSOMRÅDER: VANN, VARME OG SANITÆR.

RØRLEGGERFIRMA

KJELGÅRD AS

OSLOVEIEN 33 - 1914 ENEBAKK
TEL: 64924639, MOB: 90884944/90721230,
E-POST: E-KJELG@ONLINE.NO, FAX: 64924485

HÅKON KJELSTRUP

Tlf. 90577688
64927552

Kjøper dødsbo, gamle ting og tang, bøker etc.
Bortkjøring av avfall, rydding og vask.

Lillestrømveien 1701, 1911 Flateby / Telefon 90 75 55 41 / Fax 64 92 93 63
E-post: post@sandaas-ellingsen.no / www.sandaas-ellingsen.no

BYGG & MESSESYSTEMER

Alt innen bygg,
rehabilitering og messestands

Tlf. 64926052 / Mob. 957 82 407 / 957 82 409
Lillestrømveien 267
1914 Ytre Enebak

*Vi leverer snitter og rundstykker på bestilling
Utleie av kantine til foreninger og private arrangementer.
Pakking, ompakking, merking av vøre. Lagerstyring for eksterne bedrifter.
Produksjon av strøkasser, utebord, blomsterkasser samt spesielle bestillinger.*

ENEBAKK PRODUKTER AS
Lillestrømveien 673, 1912 ENEBAKK - Telefon 64923670 / Faks 64927331
E P R O
www.enebakkeprodukter.no

Salg av bjørkeved, gran og blandingsved.
Eksterne oppdrag som mindre flyttejobber, ryddejobber etc
Drift av kommunens gjennbrugsstasjon Roaf.

PROGRAM 2012

Torsdag 15. november, kl. 18:30:

Fotokveld i LAGSHUSET:

Bildekavalkade fra våre turer i 2012, samt gamle bilder fra Enebakk.

Ved Niels J. Knagenhjelm.

Torsdag 6. desember, Kl. 19:00:

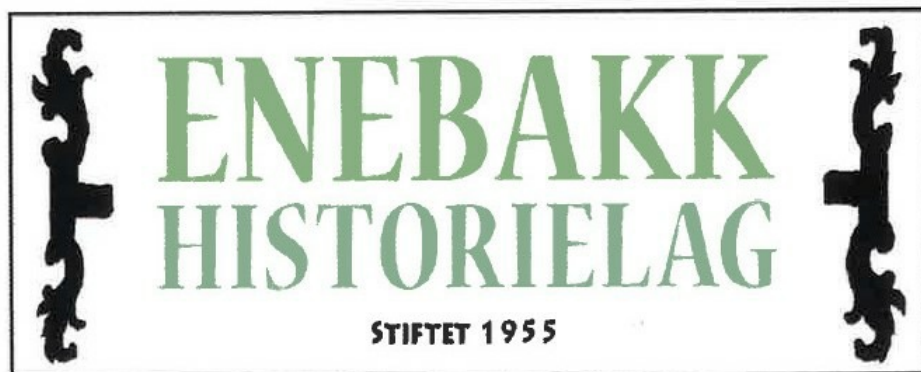
Årsmøte i Enebakk Historielag

Lagshuset i Ytterbygda. Årsmøtesaker, valg av styre for 2013. Kun medlemmer med betalt kontingent for 2012 har stemmerett.

**Vi ønsker alle velkommen til våre arrangementer
og håper på godt fremmøte!**

Spørsmål rettes til rapportør **Håkon Kjelstrup** i arrangementgruppa
Tlf. 90 57 76 88

For ytterligere info og tidspunkter, følg med i Enebakk avis,
på våre nettsider: **enebakkhistorielag.no**
eller på vår Facebookside: **facebook.com/enebakkhistorielag**

www.stromsborg.no

Stromsborg & Enersen A.s

1912 Enebakk

Tlf. 64 92 63 00

post@stromsborg.no

LA OSS: Sikre PC- og EL anlegg med overspenningsvern.
Sjekk gammelt anlegg. Noe du lurer på? **TA KONTAKT**

BYGG- OG TØMMERMESTER

Per-Erik Østlie a.s

1914 YTRE ENEBAKK - TLF. 64 92 39 39

- Nybygg
- Tilbygg
- Restaurering
- Tegning
- Prosjektering
- Totalentreprise

MESTERHUS

- det blir som avtalt

PRIS: KR 50,-